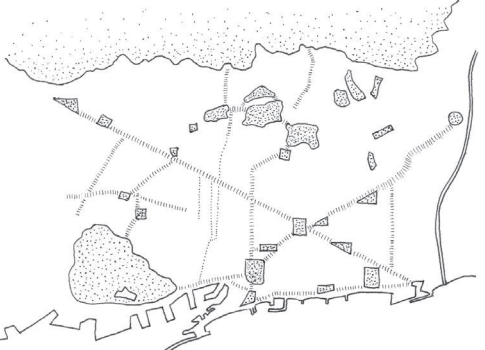
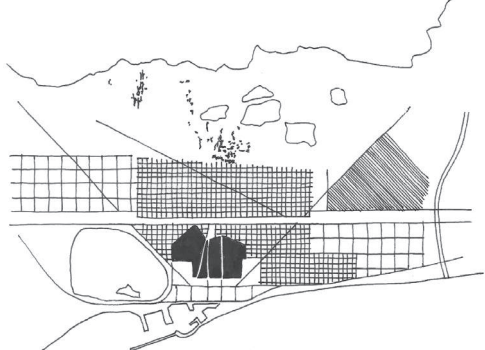
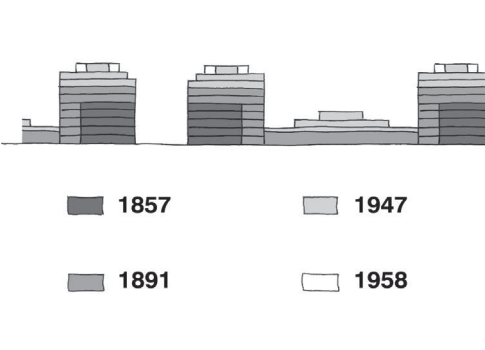

Jardins interiors d'illa de l'Eixample. Barcelona

LA CIUTAT EMMURALLADA

Barcelona va ser una de les últimes ciutats europees a enderrocar les seves muralles. Comença a fer-ho l'any 1854 i no culmina el procés fins al 1873. Però per aconseguir-ho ha de patir i lluitar.

Amb la Revolució Industrial, la ciutat s'omple de fàbriques que atreuen treballadors vinguts d'arreu. Entre principis i mitjan segle XIX la població es duplica, fins a arribar a l'entorn dels 200.000 habitants, i la densitat augmenta fins a 900 habitants/ha. Això provoca un creixement en altura dels edificis i, per tant, l'empitjorament de les condicions d'insolació i ventilació dels carrers, ja prou estrets, i dels habitatges, sovint subdividits per allotjar-hi més gent. A més, la ciutat arrossega unes nefastes condicions d'higiene i una crònica manca d'infraestructures sanitàries, com ara clavegueram o aigua corrent. En aquestes circumstàncies, les epidèmies de febre groga i còlera són constants i la mitjana de vida se situa en 36 anys per als rics i en 23 per als pobres i jornaleros. El malestar de la població augmenta i es comença a reivindicar l'enderroc de les muralles i l'eixamplament de la ciutat.

L'any 1841 l'Ajuntament convoca un concurs per analitzar els avantatges d'enderrocar les muralles medievals. Pere Felip Monlau, metge i higienista, resulta guanyador amb el treball *¡Abajo las murallas!*, on demana l'expansió des del Llobregat al Besòs.

L'àmplia difusió del projecte i l'impuls popular provoquen l'enfrontament entre la societat civil, amb l'Ajuntament de Barcelona al capdavant, i el govern central, el qual el 1854 acaba cedint i acceptant l'enderroc de les muralles. L'any següent Ildefons Cerdà rep l'encàrrec per fer l'aixecament del plànol topogràfic del pla de Barcelona i posteriorment estudia les condicions de vida a la ciutat i publica la *Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona en 1856*.

EL PLA D'EIXAMPLE DE CERDÀ

Després de dècades d'espera, el 1859 es pren la decisió d'eixamplar la ciutat. Al mes de febrer el govern espanyol opta per encarregar directament el pla a Ildefons Cerdà, decisió que de-sagrada a l'Ajuntament, el qual prefereix convocar un concurs. Així, mentre el projecte de Cerdà és aprovat pel govern, l'Ajuntament declara guanyadora del concurs la proposta d'Antoni Rovira i Trias. El govern central, però, ordena l'execució del Pla Cerdà i el setembre de 1860 la reina Isabel II col·loca la primera pedra de l'Eixample.

Ildefons Cerdà planteja un projecte de ciutat racional i igualitària, on no hi hagi diferències entre barris i on les condicions d'higiene i salubritat siguin adequades. Cerdà defensa l'equilibri entre els valors urbans i els avantatges rurals ("Ruralit-zeu allò que és urbà, urbanitzeu allò que és rural", escritu al començament de la *Teoría General de la Urbanización, 1867*) i proposa una ciutat articulada a través d'una malla de carrers amples (20 m) i espais verds. La retícula viària dona lloc a illes construïdes només en dos o tres dels seus costats i jardins als interiors. La gran excepció dintre d'aquesta xarxa de carrers paral·lels i perpendiculars a la línia de costa, pensada per facilitar la circulació, són les avingudes Diagonal i Meridiana, que es creuen amb la Gran Via a la plaça de les Glòries, imaginada com el nou centre metropolità. A més, Cerdà planteja el repartiment uniforme de zones de serveis, com ara mercats, escoles, centres socials i esglésies.

El Pla de Reforma i Eixample de Barcelona, considerat avui en dia un projecte pioner en l'evolució de l'urbanisme modern, no va ser ben rebut per la burgesia local, tant pel fet de ser imposat pel govern espanyol com, sobretot, pel plantejament d'una ciutat socialment més justa i pel "malbaratament" d'espai.

LA PERVERSIÓ DEL PLA

Les idees racionalistes, igualitàries, anti jeràrquiques i anti-autoritàries del Pla topen frontalment amb la visió elitista de les classes benestants, les quals de bon principi es proposen desvirtuar-lo en connivència amb l'Ajuntament. En primer lloc, aconsegueixen que a la versió aprovada del Pla les illes amb només dos costats construïts cedeixin protagonis-me en favor d'altres de construïdes en tot el seu perímetre i, per tant, amb més superfície edificable.

Posteriorment, mitjançant ordenances es permet fer edificis més alts i més profunds del que el Pla de Cerdà preveia inicial-ment, i s'autoritza construir tota la planta baixa dels interiors d'illa, ja sigui amb passatges i casetes a banda i banda o bé amb altres disposicions.

Tot això coincideix amb la Febre d'Or de la dècada de 1870. Propietaris, promotors i indians retornats de les colònies amb grans fortunes veuen la urbanització de l'Eixample com una gran oportunitat de negoci. Hi construeixen els seus palaüets alhora que aixequen edificis d'habitatges i especulen amb el preu creixent del sol, mentre s'obliden dels espais verds i dels equipaments previstos en el Pla original.

Durant el Modernisme, fenomen promogut per la burgesia industrial, que busca en aquest singular estil la manera de distingir-se socialment, les crítiques virulentes a la regularitat de l'Eixample continuen. Així, per exemple, Puig i Cadafalch afirma que l'homogeneïtat igualitària de la trama entra en contradicció amb la voluntat de dotar certs espais o institucions de la ciutat d'una representativitat especial.

Ja en ple segle XX, la construcció i densificació de l'Eixample continua fins al punt d'arribar, a finals del franquisme, a 290.000 m3 construïts per illa, quan Cerdà n'havia previst uns 67.000, i a la manca gairebé absoluta de zones verdes i espais d'ús públic.

LES PRIMERES REIVINDICACIONS

Una de les primeres queixes pel l'absència de jardins on estar i jugar amb els petits l'expressa a principis dels anys vint la Junta de Senyores de la societat cívica Ciutat Jardí, que la dirigeix a Nicolau M. Rubió i Tudurí, director de Pares i Jardins. En conseqüència, s'urbanitzen els Jardins de la Reina Victòria, a la Gran Via entre el passeig de Gràcia i la Rambla de Catalunya, i els Jardins del Doctor Duran i Reynals, davant la Facultat de Medicina, a l'Hospital Clínic.

Una dècada més tard, el GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans pel Progrés de l'Arquitectura Contemporània) inicia la revaloració del Pla de Cerdà. En col·laboració amb Le Corbusier i Pierre Jeanneret, redacten entre 1932 i 1934 el Pla Macià (nom en homenatge al president de Catalunya). Aquest nou pla d'expansió de Barcelona proposa, d'acord amb les idees del moment, la divisió de la ciutat en zones funcionals (residen-cial, industrial, d'activitats econòmiques, etc.), la reforma i el sanejament del nucli antic i l'extensió de la ciutat a partir d'una retícula d'illes més grans, a banda i banda de l'Eixample ja consolidat. Per a aquestes noves zones residencials proposen la creació de mòduls de 400 x 400 m —equivalents a nou illes (3 x 3) de l'Eixample de Cerdà—, amb àmplies zones verdes en planta baixa i grans blocs d'habitatges, no sempre alineats a carrer, que passen per sobre d'elles.

El Pla Macià pretén articular una Barcelona moderna i oberta al mar, amb la urbanització del que avui és el Poblenou fins al riu Besòs, d'una banda, i de Sants i l'Hospitalet, de l'altra. Aquest Pla esdevé un referent important quan, gairebé seixanta anys després, es projecta la Vila Olímpica i, més recentment, per la proposta de les superilles.

LA RECUPERACIÓ DE L'ESPERIT DE CERDÀ

Passat el franquisme i amb la recuperació dels ajuntaments democràtics, Barcelona es planteja el repte d'introduir el verd a l'Eixample mitjançant l'obertura de jardins públics als interiors d'illa, tot recuperant la idea original de Cerdà. L'objectiu és que una de cada nou illes de l'Eixample tingui un jardí interior, és a dir, que tots els habitants de l'Eixample disposin d'una zona verda a un màxim de 200 m de casa seva.

La recuperació dels interiors d'illa ha anat acompanyada d'uns criteris de disseny amb l'objectiu de diferenciar-los de l'espai públic del carrer i de les places obertes. Així, s'opta preferent-ment per paviments tous, s'introdueixen espècies vegetals que ofereixin sol a l'hivern i ombra a l'estiu i que aportin olor i color, es col·loca mobiliari urbà que faciliti la relació entre els veïns, l'estada tranquil·la i el lleure dels petits i s'instal·la una il·luminació tènue que de nit no molesti els veïns. Alhora, s'in-tenta que els jardins vagin acompanyats d'algun equipament públic per assegurar el flux de visitants i la revitalització social dels espais.

Des que es van obrir els primers jardins interiors d'illa fins a l'actualitat s'han inaugurat una cinquantena de jardins al districte de l'Eixample i una vintena al de Sant Martí, sobretot al Poblenou, i s'ha recuperat un total de més de 150.000 m² d'espai verd.

El repte, però, no s'atura aquí. Se segueixen obrint nous jardins per cobrir zones on encara hi ha mancances i assegurar una distribució més homògena en el territori. A més, sorgeixen noves propostes per introduir el verd a la trama de l'Eixample: la reconversió de les Glòries en una gran zona verda central, la reestructuració de la quadrícula a partir de superilles i la creació de corredors verds que creuin els barris (passeig de Sant Joan, avinguda de Roma, etc.) són projectes que ens apropen cada vegada més a l'ideal de Cerdà.

